

Nieuwsgierig Naar Onze Natuur *De weg van ervaring naar tekst*

Henk van Faassen is taaldrukker. Voor de Stichting Kunstzinnige Vorming Amsterdam ontwerpt en begeleidt hij projecten op het gebied van de literaire vorming en het taaldrukken voor het basisonderwijs. Een van die projecten is gericht op het werken met gedichten in het Natuuronderwijs en op het onderzoeken van de mogelijkheden die er zijn om in de klas met taalonderwijs en natuuronderwijs tegelijkertijd te werken. Tijdens het project schrijven kinderen teksten over hoe ze verschijnselen uit de natuur zintuigelijk waarnemen.

Nieuwsgierigheid van de kinderen naar hun leefomgeving is het uitgangspunt voor veel literaire activiteiten. Een goed gebruik van alle zintuigen, is een voorwaarde voor iedere taalactiviteit. In het project ligt de nadruk op de eigen waarneming van de kinderen en wat ze daarover vertellen en schrijven, omdat die vaak waardevoller is dan de kennis die opgedaan wordt uit de leer- en leesboeken.

In de zes hieronder beschreven lessen gaat het om de wisselwerking tussen de gedichten die geschreven zijn door volwassen schrijvers en het plezier dat kinderen beleven aan het schrijven in dichtelijke vormen. Ook de beeldende activiteiten hebben daarbij een talige betekenis. Van belang is het dat wat de kinderen schrijven en tekenen een zinvolle communicatieve uitwerking heeft. Daartoe worden door de kinderen boekjes gedrukt en wordt er een natuurtentoonstelling ingericht. Tenslotte wordt een selectie van de teksten afkomstig van kinderen van verschillende scholen afgedrukt in de *Kinderkrant*¹.

*De springbalsemien is in de winter weg
Er zit niks meer in de grond
In de lente is hij er met zijn bloemen
De springbalsemien is in de winter weg
Ik hoop dat het snel weer lente is
De tuin is weer versierd
De springbalsemien is in de winter weg
Er zit niks meer in de grond*

Roos schreef dit rondeel. De springbalsemien staat in haar tuin en daarom kan ze er goed over vertellen en schrijven.

Roos zit in groep 6 van een basisschool in Amsterdam. De school heeft het project *Nieuwsgierig Naar Onze Natuur* aangevraagd. Dus kom ik zes ochtenden met de kinderen praten en vertellen, gedichten schrijven en poëzie voorlezen, gedachten en bladeren verzamelen, tekenen en drukken. Het resultaat is een grote verzameling teksten en gedichten, een boek in een beperkte oplage en een tentoonstelling van gedroogde en beschreven natuur.

De eerste dag

We zitten in de kring. Ik ken de kinderen nog niet en vraag: 'noem bij je naam iets waaraan je te herkennen ben'. 'Aan mijn schoenen', 'mijn lange witte haren', 'mijn bril', 'mijn scheve tanden', 'mijn moedervlek'. 'Haar lieve gezicht', zegt Jacob, als Sara het niet meteen weet. De kinderen gaan verder dan ik verwachtte. Ze weten goed waaraan ze herkenbaar zijn en willen daar best voor uitkomen.

Ik lees het gedicht *De Reiger* van Remco Ekkers² voor. De kinderen lijken het prettig te vinden naar gedichten te luisteren. Ik zie aan de dromerige blikken dat hun gedachten dwaalen naar de mogelijkheid een reiger te strelen. Ze verwerpen die gedachte niet meteen.

In de vertelronde vertellen ze hoe ze zelf met dieren praten, vooral met hun huisdieren, maar ook met hun knuffels.

We schrijven lijstjes van alle planten en van alle dieren waar je 'iets mee hebt.' Dat je ook iets met een blaadje sla of een hapje radijs hebt is raar, maar het is toch zo. Dan vertellen de kinderen in tweetallen over één plant uit het plantenlijstje en één dier uit het dierenlijstje. Jacob vertelt wilde verhalen over olifanten en

vulkanen op tropische eilanden. Ongelovig kijk ik hem aan, maar hij blijkt met zijn ouders op die verre plekken geweest te zijn en ziet nu zijn kans schoon daar indruk mee te maken.

Vervolgens schrijven de kinderen op wat ze verteld hebben. Kay schrijft over een relmuis in Frankrijk. Relmuizen blijken echt te bestaan, hij heeft ze gezien. Hij heeft er ook over gelezen dat ze zeven nachten slapen en daarom zevenslapers genoemd worden. Als kinderen met kennis uit boeken en van de televisie komen aandragen, hou ik dat een beetje apart door te zeggen dat het vandaag gaat over wat ze zelf gezien, gehoord en geroken hebben en dat is belangrijker dan alle boekenwijsheid bij elkaar.

De kinderen, de juf en ik staan om de beurt op en lezen voor wat geschreven is. Er is een enorme belangstelling voor elkaars verhalen.

Thamar leest voor: *Desy is een mooie perzische poes. Soms brengt ze een dooie muis naar mijn kamer. Dan ligt de dooie muis soms op mijn kussen. Soms als ik verdrietig ben ga ik naar Desy, dan komt ze op schoot.*

Elisa, ook over haar poes: *Ik heb een poes en die heet Wolfje. Hij heeft een keer zelfmoord proberen te plegen, maar dat is hem niet gelukt. Het is een jongen en hij eet veel. Als hij klaar is met eten en hij gaat liggen is het net een tapijt. Als je hem maar lang genoeg aait gaat hij zingen en kwijlen. Vies hè?*

Roos: *De springbalsemien is in de winter weg. In de lente komt er een klein bloempje aan dat heel hard groeit. In de lente zitten er knopjes aan. En als je dan de zaadjes er niet afhaalt is, voor je het weet, de hele tuin springbalsemien. Als die knopjes er aan zitten dan springen ze open. Iets later in de lente als je het dan aanraakt ligt het pitje aan de andere kant van de tuin.*

De kinderen herschrijven hun teksten in de vorm van een rondel. We gebruiken een eerste zin uit de vorige tekst en schrijven de andere zinnen er nieuw bij.

Voorlezen moet staande op een stoel, iedereen ziet je dan goed. Voordragen als een dichter begint met een kuchje, dan even rond kijken of iedereen wel luistert en dan heel duidelijk en mooi voorlezen. Bij de herhalingszinnen van het rondel even wachten om het effect te verhogen.

*Mijn konijn is helemaal dol
Want hij beet in een elektrische draad
En toen kreeg ie een schok van 50 volt
Mijn konijn is helemaal dol
Hij lag bij de tv
Mijn konijn is helemaal dol
Want hij beet in een elektrische draad.*

Quinten

*Dopenuten
Dan lijken het net konijnekeutels
Omdat ze vies zijn
En toen moest ik ze opeten!
Dan lijken het net konijnekeutels
En toen moest ik kotsen
En toen moest ik er nog meer opeten
Dan lijken het net konijnekeutels
Omdat ze vies zijn.*

Thamar

De tweede dag, met je zintuigen op stap

Met een harde tegenwind fiets ik naar de school. Donkere wolken. Het weerbericht voorspelt regen, hagelbuien en zware wind. De herfst is begonnen.

Vandaag gaan we met de klas op excursie naar het Vondelpark.

Leerkracht Ans kijkt bezorgd naar haar schoenen. Ze heeft niet op zwaar weer gerekend. Juul wel, die heeft haar laarzen en een regenhoedje bij zich.

De kinderen komen geestdriftig binnen en laten me de spullen zien die ze voor de excursie meegenomen hebben. Opvouwbare kijkers met een kompas erin. Loepen, plastic zakken, jampotten, telefoonboeken, keukenrolkokers, scharen, schepnetjes, lepels.

Sommige kinderen hebben heel speciale loepen geleend van hun vader. Ze zijn bezorgd over het beheer ervan. Juul heeft bij het Amsterdams Natuur- & Milieu-Educatie Centrum potloepen, pootloepen, verrekijkers en een echte microscoop geleend. Potloepen zijn doorzichtige plastic potjes met een millimeter-schaal op de bodem. De deksel is een loop. Kleine beestjes kunnen in de potloop gemakkelijk bekeken en gemeten worden. De pootloepen staan op pootjes en kunnen over stenen en takjes geplaatst worden. Een extra uitklapbaar loopje aan de pootloop is ervoor om de details goed te bestuderen.

Het onderzoek in de klas. Alles wordt grondig bestudeerd.

Foto: Frederice van Faassen

Voor we op pad gaan lees ik het gedicht *De Reiger* nog eens voor. Het had de vorige keer veel indruk gemaakt en ook nu weer dromen de kinderen er bij weg. Ze willen ook wel eens een reiger aanraken. Kay vertelt dat hij probeerde naar een reiger toe te gaan, heel dicht bij. Maar de reiger vloog op. Maartje vertelt van de reiger die altijd naast de visser staat te bedelen. Ze heeft zelfs reigers gezien die om brood bedelen.

Het nieuwe gedicht lees ik twee keer voor: *Mijn lijster* van Jac. van Hattum. Veel woorden en zinnen klinken heel ouderwets. Het gaat over de wind en het wuiven van de klimop. Over de vogels die hun veren schudden en de kat die mekk'rend likkebaardend de lijster probeert te pakken die zijn nest in 't uitbundig hout gebouwd heeft en die een elastieken pier uit de grond trekt. De kinderen accepteren die belegen taal met een glimlach. Hier is een echte dichter bezig.

De verhalen over het mekkeren van de eigen poezen rollen tevoorschijn. Hoe die miauwen als ze voedsel willen.

Ieder wil wel wat vertellen maar vandaag

gaan we op pad. Ik heb voor ieder groepje van vijf kinderen een herkenningsvignet gemaakt. Een vis, spin, spar, lieveheersbeestje, klavertje, vlinder. De vignetten staan op de werkbladen. Het werkblad is in vier vakken verdeeld. In een van de vakken is al een zintuig gestempeld: horen, voelen, ruiken, proeven of kijken. Met dat zintuig moeten de kinderen beginnen als ze in het park zijn. Ieder kind een ander, zodat ik zeker weet dat ze met gevarieerde zintuiglijke ervaringen terugkomen.

De kinderen bedenken welke organen en hulpmiddelen we zullen gebruiken. Horen: oor, gehoorapparaat, walkman, koker, cd speler. Kijken: oog, verrekijker, bril, koker, loep. Niet alle dingen hebben we bij de hand. Wat de Walkman en de CD speler erbij doen blijft een beetje in het onzekere.

Op deze manier gaan we alle onze organen langs. Voelen, met je vingertoppen maar ook met je wang. Ruiken met je neus, dat is duidelijk. Voor het vastleggen van wat je ruikt heb je iets om te schrijven nodig. Proeven met het puntje van je tong.

We nemen alles mee en gaan op pad. De eer-

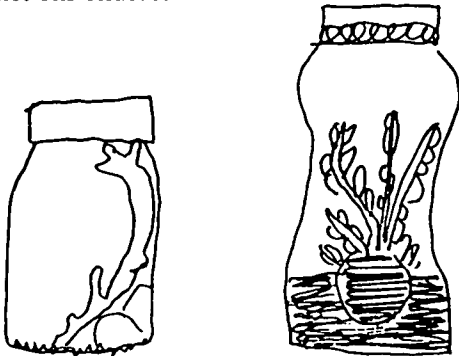
ste zintuiglijke ervaring komt uit de lucht: het begint krachtig te hagelen. We steken onze tongen uit om de hagelstenen op te vangen en te proeven.

In het park geef ik ieder groepje een afgebakend stuk van 20 x 20 meter om te onderzoeken. Van die boom tot die struik en dan tot de waterkant van de vijver. Alle groepjes willen wel een stuk aan het water maar ik stuur ook een groepje de dichte struiken in. Al snel noemen ze het hun landgoed of hun grondstuk.

Opgewekt gaan ze op onderzoek uit. Door de modder stappen, in de vijver vissen. Met je tong de stam van een boom proeven. Vieze wormen in je hand voelen. Takken met doorrenen voorzichtig beetpakken. Voorbijkomende honden aaien. Blaadjes belikken, zelfs een brandnetelblad. Het prikt alleen op je hand niet op je tong, beweert Gabi. 'Ik heb een gouden oorknopje gevonden, hoort dat er ook bij?' vraagt Lilian. Ja dat ook, en ook dat stuk 'rubber van een fietsdrager' en het visitekaartje dat nat in het gras ligt ook. De stemmen van de kinderen maken het moeilijk om alle geluiden één voor één te horen. Het geluid van de reiger is anders dan dat van die grote geelbruine gans, of van de meerkoeten en eenden. Vliegtuigen, auto's en een cirkelzaag zijn ook te horen.

Alles wordt opgeschreven. De blaadjes papier worden langzaam doornat, bemodderd en gekreukeld, maar dat is niet erg. Tamar staat te bibberen in haar korte jasje maar gaat dapper door met haar onderzoek. Ze heeft zojuist gezien dat er maden in de grond zitten. Ze durft ze zelf niet in een potje te doen. Rory wel, die houdt er ook eentje voor zijn mond alsof hij ervan zal gaan eten.

Terug naar school. In de klas gaan we verder met ons onderzoek.

'Wat moet er gebeuren?', vraag ik. Ik schrijf alle plannetjes die de kinderen en ik bedenken op het bord en breng een ordening aan.

- 1 Meten van de mug, de maden en de wormen in een potloepje. (Op de bodem van het potje zit een maatverdeling in millimeters. Hoe moet je het water meten? vraagt Tamar.)
- 2 Ieder één ding uit de verzameling beschrijven.
- 3 Teken en op de stenciltjes, zodat we het volgende keer kunnen drukken.
- 4 Drogen van de bladeren in het telefoonboek.
- 5 Door de loop op pootjes alles goed bekijken.
- 6 De levende dieren weer vrij laten straks.
- 7 Een persoonlijk verslag schrijven.
- 8 Een groepsverslag maken.

Ter plaatse tekenen en schrijven over wat je ziet, hoort, ruikt en proeft. Foto: Frederice van Faassen

Het is een gezellig geroezemoes. Enthousiaste verhalen worden aan elkaar verteld. Sterke staaltjes over wat er allemaal geproefd is. Voor we weg gingen wilde niemand iets proeven. Neuzen werden opgehaald. Nu blijkt dat iedereen wel wat geproefd heeft:

De verslagen worden voorgelezen:

De worm wil zich verstoppen

Oorknopjes, kastanjes, wormen, wij hebben allemaal dingen gevonden. Het was goed weer om te gaan onderzoeken. De wormen waren wel een beetje lastig. Maar door onze goede behandeling konden we ze toch wel goed houden. Het oorknopje wat we hadden gevonden was echt heel erg nep. Dat zag je aan hoe het was gemaakt.

We praten over proeven: de smaak van vlees en van zoethout. Het is moeilijk om een smaak te beschrijven. Wat ook heel moeilijk is, is om iets te beschrijven met woorden zonder je handen

erbij te gebruiken of het voorwerp omhoog te houden. Het is een kunst om woorden bij die vieze geur, dat rare geluid of de vreemde kleur te vinden.

Met een definitiezin helpen we elkaar. Ieder die iets weet voegt een stukje aan de zin toe. *Wat is een peul? Een peul is een stukje van een plant, hard met een punt aan iedere kant. Hij is een beetje open en je ziet de kuiltjes van de zaadjes. Ze zijn nu verrot. De binnenkant is glimmend, de buitenkant dof en vies.*

Geluiden, geuren en smaken

Vandaag, de derde dag, gaat het over geluiden. Ik zit te praten met de kinderen die vroeg in de klas zijn. Roosje heeft een pingpongballetje met een deukje erin gevonden en laat het op het tafelblad stuiteren terwijl ze me vertelt over haar moeder die op reis naar China is. Haar vader moet nu voor haar en haar broertje zorgen. Thijs luistert mee, hij heeft toevallig ook een bal in zijn hand, een gele tennisbal.

Als de les begint neem ik de beide ballen in mijn hand.

Ik vraag welke van de twee het hardste geluid zal maken als ik ze van gelijke afstand laat vallen. We doen onze ogen dicht en luisteren goed. De tik van de pingpongbal is scherper dan de doffe dreun van de tennisbal. We weten niet zeker welke echt harder klonk.

We gaan een geluidsonderzoek doen. Er zijn 33 mensen in de klas. Ieder zal een geluid maken met de spullen die hij of zij bij zich heeft of met het lichaam. We maken een ronde schaal op het bord om de geluiden te registreren. Daarop is 1 het zachtste geluid, 33 het hardste. Er zijn meer harde geluiden dan zachte. Ze liggen dicht bij elkaar, maar het lukt toch een rangorde aan te brengen. De zachte geluiden zijn heel mooi: geritsel, geschuifel, bescheiden tikjes. De harde geluiden een beetje wreed, om van te schrikken. Soms zijn de kinderen het niet met elkaar eens over de plaats van een geluid op de schaal, vaker is het meteen goed. We gaan op volgorde van ons geluid in de kring zitten.

Ik lees *Het lied van de zwarte kater* van Hans Andreus voor.

De kinderen die zelf een poes hebben, mogen het refrein miauwen omdat ze hun poes

vaak horen en daarom de nuances van het geluid goed kennen.

Daarna is *De mus* van Jan Hanlo aan de beurt.

Malou wil graag voorlezen, maar kijkt even raar als ze ziet dat het gedicht helemaal uit 'tsjilp' bestaat.

Ze leest het dapper voor terwijl de andere kinderen verbaasd kijken. Ik vraag of er meer manieren zijn om het gedicht voor te lezen. Maartje leest als een ziek musje. Jacob als een Egyptische mus en Bart als een spastische mus. Elisa kan heel 'mooi' de 'operamus' doen. De 'rapmus' lukt ook uitstekend. We moeten bij sommige manieren raden wat voor soort mus er voorgelezen is. De oude opamus, de televisienieuwslezersmus, verdrietige mus, brutale mus. Het gedicht van Jan Hanlo blijkt een enorme inspiratiebron voor het verbinden van geluiden met personages. Zo heeft een gedicht waarin slechts één woord gebruikt is, een betekenisvolle wereld voor de kinderen geopend.

We inventariseren met elkaar welke soorten geluiden er zijn: rommelend, borrelend, knisperend, tikkend, ritselend, zoemend en zo meer.

Er zijn harde en zachte geluiden, mooie en lelijke, valse en zuivere. We maken een lijstje van alle natuurlijke geluiden en één van de kunstmatige geluiden die je hoort vanuit je bed, vanuit je kamer, vanuit je huis, vanuit je straat.

Een rubberdruk.

De tekeningen en de gedichten worden gedrukt op de limograaf.

Foto: Frederice van Faassen

Als we uit die lijstjes een geluid gekozen hebben maken we er een 'elf' over. Een elf is een gedicht van elf woorden in vijf regels: één woord: het soort geluid, met 'end' aan het eind;

twee woorden: wat maakt dat geluid;
drie woorden: hoe klinkt dat geluid;
vier woorden: hoe is dat geluid voor jezelf?;
één woord: het geluid geschreven in letters.

Gabi schreef:

*tikkend
de regen
ook omweer erbij
niet heel erg leuk
splash.*

Roosje schreef er twee die op elkaar lijken:

*snurkend
mijn oma
soort zacht zaagje
slapen is dan moeilijk
snurrrrrrk*

*smakkend
mijn broertje
geluid als blubber
slapen is dan moeilijk
smak*

Andrea heeft nog steeds het gedicht van de reiger in haar hoofd.

*schreeuwend
de reiger
alle vogels achterna
vervelend om te horen
kraaaaa*

We kiezen drie 'elfen' uit om te drukken. Ze moeten gaan over iets uit één van drie verschillende categorieën: over een dier, over een mens, over iets kunstmatigs. Er zijn groepjes die met limografen geluidsteksten en geluidstekeningen drukken. Er zijn groepjes die plekken drukken waar geluiden voorkomen: in huis, in het bos, op straat. Ze doen dat met rubberdruk. Sara stempelt de geluiden met grote stempelletters: broemmmmm, sssrrttt, pri-eeepp.

Een limograaf is een houten raampje waarop stenciltjes afgedrukt worden. Met rubberdruk knippen de kinderen de grotere vormen uit dun zelfklevend schuimrubber en drukken die met simpele rollertjes af. Op deze manier is een simpele drukkerij in de klas ingericht.

De vierde les

Het gaat vandaag over proeven. Alle kinderen hebben iets meegenomen wat te proeven is. Ze laten het me voor de les al zien: teentjes knoflook, kiwi's, zoethout, appels, mandarijnen, zoute koekjes, wortels en uien, aardappelen, snoepjes, dropveters.

Ik zeg: 'Concentreer je en noem het eerste wat je te binnen schiet als ik vraag: «wat proefde je vanmorgen»'. We gaan in de kring bij elkaar in smaakgroepjes zitten vertellen 'wat je vanmorgen proefde': tandpasta, pindakaas, melk, ovomaltine, jam, brood, geroosterd brood, cornflakes en zo meer. Soms op producten die bij elkaar horen: yoghurt, melk en chocomel. Om dingen te verwoorden moet je vaak een ordening in je ervaringen aanbren- gen.

---

*Zoetig
rode appel
in de groentewinkel
gewoon heel even schillen
mjammië
Linde*

We praten over de dingen die we proefden: hoe smeer je pindakaas; proef je gemengde hagelslag ook apart; doe je wel of geen boter onder de pindakaas; maak je de chocolademelk zelf of komt die uit een pak; hoe ziet de jam eruit? Je kunt beter over een smaak praten als je je de situatie waarin je iets proefde herinnert. Ik ben niet tevreden met algemeenheden als: lekker of vies. Het blijkt heel moeilijk een precieze beschrijving van een smaak te geven, maar de kinderen leren wel beter hun ervaringen te verwoorden.

De kinderen gaan nu twee aan twee tegenover elkaar zitten. Nummer een proeft van het

meegebrachte en geeft daar een mondeling verslag van aan nummer twee. Daarna mag nummer twee hetzelfde ook proeven en kan er uitgewisseld worden over de smaak ervan. Hierna precies opschrijven wat je verteld hebt. Zorg ervoor dat het je eigen verhaal wordt, het gaat immers over wat jij in je mond had.

We lezen een aantal smaakteksten voor.

Mandarijn: Het smaakt naar sap en het is zuur en zoet tegelijk. Dat sap smaakt naar water met een smaak. Dat zuur is koud dus als je een hap neemt dan krijg je een rilling over je rug. En dat zoet dat is niet het zoet van snoep maar het heeft een lekker zoet-zuur smaakje. Dus de mandarijn is heel lekker.

Rauwe ui: Scherp. Als je proeft en geen zin hebt dan smaakt het een beetje raar. Ik kan het niet uitleggen want het is al op. Maar ik vind het wel lekker. Als je er erg goed naar kijkt komen er tranen uit je ogen.

Op het bord teken ik een cirkel. Op de omtrek komen een aantal smaken te staan: zoet tegenover zout, scherp tegenover zacht, pittig, zuur en zo meer. Van ieder produkt bepalen we op welke lijn dat geplaatst moet worden: een cherrytomaatje tussen zoet en zuur, het dichtst bij zuur. Koffie dicht bij bitter en zo verder. In de cirkel komen steeds meer verbindingslijnen tussen de smaken te staan. Ieder produkt heeft wel een eigen lijn nodig. Als het klaar is ziet de cirkel eruit als een horoscoop.

In de vijfde les gaat het over voelen

Thijs sjouwt met een knuffelbeer rond die net zo groot is als hijzelf. Zijn vader moest hem deze keer naar school brengen. De andere kinderen hebben meer bescheiden spullen meegebracht om aan te voelen, een pauweveer, een huishoudrasp, 'smurfensnot', nog meer knuffels, lapjes.

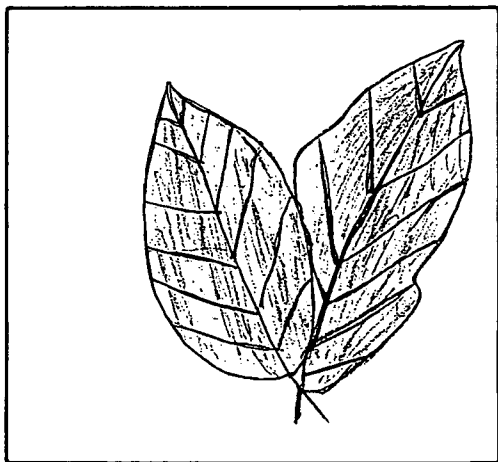
We gaan in de kring zitten in volgorde van de lengte van onze haren. Maartje moet daarvoor haar ingewikkelde vlecht loshalen zodat we haar haar kunnen meten: 85 cm. Dat is het langste. Er zijn nog een paar kinderen met lange haren. Ik hoor bij de kortste haren. Een gevolg van deze opstelling is dat alle meisjes en alle jongens bij elkaar zitten. Jongens hebben over het algemeen toch kortere haren. Jacob

vertelt wel hoe lang zijn haren vroeger waren. De vertelronde gaat over de voorbeelden die je hebt voor de manier waarop je haren gekapt zijn. Bij de jongens zijn dat voor mij vreemde namen uit de popmuziek. De meisjes spiegelen zich aan nichtjes en vriendinnen. We praten over alle manieren waarop je haar in en uit de krul gemaakt wordt. Sommige kinderen kennen de krulspelden en krultangen wel maar hebben er nog nooit krullen van gehad. We praten ook over hoe je er uitzag toen je baby was, had je toen al lang haar? We bekijken elkaars kruinen. Er zijn kinderen met drie kruinen. Het verschil tussen kort stekeltjeshaar, kroeshaar en een lange paardestaart is goed te voelen. Ook de haren die met lak of 'gel' bewerkt zijn, voelen anders aan.

Ik lees het gedicht *Biologie voor de jeugd* van Leo Vroman voor.

Het gaat over hoofdhaar als knolgewas en hoeveel cellen daar in verwerkt zijn. Over de hersenen en de biljoen taferelen die onder het haar zitten. *Ontstelt U dus zulk vergezicht, houdt dan uw schedeldoosje dicht.*

De kinderen maken een definitiezin over

MINTBLADEREN

Ik ging met Tibor en zijn vader en moeder naar een wild stukje natuur. Daar gingen we wandelen. We zagen mintplanten. We hebben de bladeren van de plant geplukt en versnipperd. Daarna in een theezakje gedaan en thee gezet.

Jurriën

'schedeldoosje': *Een schedeldoosje is een hoofdgedeelte van skelet met water en bloed voor je brein. Je bewaart er je gedachten in.*

We schrijven vandaag een gedicht in tegenstellingen. De vorm is:

1e regel: Wat heb je bij je en hoe voelt het?

2e regel: Wat gebeurt er als je het betast?

3e regel: Begint met 'Maar' en beschrijft het tegenovergestelde van regel 1 en 2.

4e regel: Wat gebeurt er met dat tegenovergestelde gevoel?

5e regel: Begint met een dichterlijke uitroep zoals 'Oh' of 'Ach', maar het mag natuurlijk ook beginnen met zoiets als 'Grrr'

Mijn knäckebröd is ruw en hard.

Pijn in mijn mond als ik het eet.

Maar met in ieder kuilte boter

Smul ik krakend en knarsend.

Oh, en dat met honing!

Mijn knuffeldier is wollig en stug

Ik draai hem de nek om als ik verdrietig ben.

Maar ik knuffel hem toch ook wel

Want hij kijkt zo lief naar me.

*Ach, wat zeur ik nou, hij leeft toch niet... maar
het voelt wel zo.*

De ervaring en de geschiedenis van de ervaring zijn beide nodig om iets goed te kunnen verwoorden. Als je vertelt hoe iets voor jezelf is kun je gebruik maken van je eigen deskundigheid op dat punt. Daarmee schrijf je en niemand kan zeggen dat wat je schreef onjuist of fout is.

Een boek en een tentoonstelling

Vandaag is het de laatste les en moet alles af.

We beginnen met het lezen van de Kinderkrant. Het is belangrijk dat de kinderen lezen wat in andere groepen en op andere scholen geschreven is. Per tweetal krijgen de kinderen een bladzijde uit de krant voor zich om daaruit een stukje tekst te kiezen dat hun aandacht trekt. Ze kiezen het, omdat ze het zelf ook meemaakten of omdat ze de situatie herkennen.

We praten verder over dingen die je zelf in de natuur vindt en die je kunt eten. Eerst komen de kinderen niet verder dan bramen en beuke-

nootjes. Na gerichte vragen komt iedereen los en blijken er in de vakantie of in de geboortelanden de meest uiteenlopende dingen gevonden te worden in de natuur. Het gaat mij om het contrast tussen de groente die uit de supermarkt komt en die door de kinderen nauwkeurig als 'natuurlijk' ervaren wordt en de dingen die je zelf plukt en vindt en die je kunt eten. Vooral in de vakanties is er ruimschoots gelegenheid om slakken, mossels en vreemde vruchten zo uit de natuur te eten. Op het bord maken we een ordening van die dingen.

Ook maken we weer een definitiezin:

Als je door een wesp gestoken wordt schrik je eerst en je voelt pijn en daarna zwelt het op en ga je heel hard huilen en duik je in het zwembad en je zwemt terug, je haalt het gif eruit en doet er azijn op.

Zo'n zin is het produkt van het doordenken van de hele klas. Ook een grapje van iemand die zegt dat je dan in een zwembad duikt, krijgt een plaats. Er moet dan wel bij komen staan dat je eerst terugzwemt alvorens je het gif eruit haalt, anders klopt de zin niet. Er is verschil van mening of de angel van de wesp in je arm blijft steken of niet.

We discussiëren over de spullen die in de natuur achter blijven en die daar niet horen. Kippebotjes bijvoorbeeld. Wel of niet een kippenbegraafplaats onder aan de flats?

Botjes

In de Bijlmer lagen heel veel botjes want daar staan heel veel flats. Al die mensen gooien die afgekloven botjes op de grond. Want ze zaten te barbecuen en gooiden die troep zomaar even door de railing. Als iedereen dat doet komen er bergen botjes. Een soort begraaflaats zonder aarde. Dat kan toch niet?

Sara.

Ik vind dat je botjes weg mag gooien of je moet ze begraven want het is toch iets natuurlijks. Het blijft natuur, daar kan je niks aan veranderen en dan komt Sara weer: jeemigdepeemig dat is helemaal niet waar want als iedereen dat zou doen dan wordt het toch vies. Als je het gewoon in een beekje gooit dan verrot en vergaat het heel snel.

Jacob.

Na de pauze maken we de tentoonstelling af met alle in het net geschreven teksten, gedrukte teksten, tekeningen op kartonnetjes geplakt

en de gedroogde bladeren en takjes in plastic zakjes eronder.

Het gedrukte boekje wordt geraapt en geniet. Daarna lezen we bladzijde voor bladzijde het boek voor en geven commentaar, stellen vragen en vertellen naar aanleiding van de tekeningen. Dat laatste is moeilijk want je mag niet zeggen wat er al te zien is. Een tekening zorgt altijd voor associaties en die moeten we gebruiken om weer nieuwe dingen te kunnen schrijven.

Een zelfgemaakt boek en een tentoonstelling zijn zinnige produkten van de taalles.

Stap voor stap naar kwaliteit

Zo maar iets opschrijven over een onderwerp dat de juf of de meester opgeeft, als een opstel of een werkstuk, kan eigenlijk niet. Maar eerst luisteren naar een gedicht, dan een ordening in je herinneringen maken door een lijstje te maken, het uitwisselen van ervaringen, opschrijven wat je eerst verteld hebt, levert wel goede, geschreven woorden op. Nog mooier is het om die woorden vervolgens in een bijzondere vorm als een gedicht te herschrijven.

Ik zorg er voor dat de kinderen zich niet in fantasieën verliezen. Er moet een relatie blijven bestaan tussen wat ze zelf ervaren hebben en wat ze in een gedicht schrijven. De kwaliteit van de observatie verbetert door de noodzaak er in een bijzondere vorm over te schrijven. De kwaliteit van het schrijven is hoger als je op een goede manier gebruik maakt van al je zintuigen.

Noten en literatuur:

- 1 De *Kinderkrant* is een uitgave van de SKVA in Amsterdam. Amsterdamse scholen kunnen daar een aantal exemplaren, voor gebruik in de klas, gratis bestellen.
- 2 De gedichten die worden genoemd in deze les-serie zijn gekozen uit:
Als je goed om je heen kijkt zie je dat alles gekleurd is. Amsterdam, Em. Querido's uitgeverij, 1990.

Faassen, Henk van, *Nieuwsgierig Naar Onze Natuur, werken met gedichten in het natuuronderwijs.* Amsterdam, SKVA, 1991.

Visch, . e.a. *Werken met TAALDRUKKEN, ervaringen en ideeën.* Baarn, Bekadidact, 1993.